

Stvarna politika Republike Hrvatske prema BiH u vrijeme rata

(Mato Arlović, *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna i (pre)ustroj Bosne i Hercegovine*, Novi informator, Zagreb, 385 str.)

Knjiga ustavnoga suca dr. sc. Mate Arlovića *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna i (pre)ustroj Bosne i Hercegovine* izišla je ove godine u izdanju Novoga informatora iz Zagreba. Recenzenti su knjige prof. dr. sc. Arsen Bačić, redoviti profesor u trajnome zvanju, predstojnik Katedre za ustavno pravo Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, član suradnik HAZU, prof. dr. sc. Zvonimir Lauc, *professor emeritus* Pravnoga fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i prof. ddr. sc. Miljenko Brekalo, znanstveni savjetnik u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba, a urednica knjige je Davorka Foretić.

Sadržajno promatrano, knjiga je prvorazredni interdisciplinarni znanstveni rad iz područja društvenih i humanističkih znanosti, i to polja prava i povijesti, odnosno grane ustavno pravo te hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest. Sadržaj knjige predstavlja važan prinos u rasvjetljivanju nastanka, egzistiranja i prestanka postojanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (HZHB), teme koja do izlaska ove knjige nije cjelovito i sustavno obrađena ni u Republici

Hrvatskoj ni u Bosni i Hercegovini. Većina dosadašnjih znanstvenih, stručnih i žurnalističkih radova koji su se bavili Hrvatskom zajednicom Herceg-Bosnom, kada se promatraju ustavnopravni aspekti, nisu pisani *in extenso*, kao što je Arlovićeva knjiga.

Metodološki promatrano, autor je knjigu napisao prema najvišim znanstvenim standardima, pri čemu se vrlo vješto koristio brojnim znanstvenim metodama, među kojima osobito treba istaknuti normativnu, povijesnu, komparativnu metodu, analizu i sintezu prigodom proučavanja savezne i republičkih povijesnih legislativa, brojnih međunarodnih pravnih vrela, političkoga i sigurnosnoga konteksta u SFRJ, odnosno Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini. Drugim riječima, kako je navedeno, konsekutivno je obradio razloge nastanka, egzistiranja i prestanka Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, bez ikakva političkog konteksta, za razliku od pristupa određenih autora koji su se priklanjali stavu političkog bloka ili interesne skupine kojoj pripadaju. Knjiga dolazi „iz pera“ vrsnoga ustavnopravnog

stručnjaka: on je nekadašnji politički rival i opozicijski političar koji ponekad nije bio na istim političkim frekvencijama s pokojnim predsjednikom Tuđmanom, ali je uvijek podupirao njegovu državotvornu politiku, pri čemu je kod obojice prisutno političko suglasje oko stvaranja samostalne i međunarodno priznate Republike Hrvatske.

Tekst knjige po svome karakteru pravna je ekspertiza koju je autor *in facta* načinio za potrebe obrane nepravomoćno osuđene šestorke bosanskohercegovačkih Hrvata pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Istovremeno, ona je svojevrsni znanstveni odgovor na knjigu *Geneza jedne zablude* čiji je autor slovenski ustavnopravni stručnjak prof. dr. sc. Ciril Ribičič, a knjiga je proizašla iz ekspertize koju je izradio za potrebe Tužiteljstva Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju. Naime, Ribičič je ekspertizu izradio za potrebe suđenja šestorici bosanskohercegovačkih Hrvata, odnosno bivšem predsjedniku Vlade Hrvatske zajednice Herceg-Bosne Jadranku Prliću, ministru obrane Bruni Stojiću, zapovjedniku Vojne policije HVO-a Valentinu Ćoriću, predstojniku Odjela za zatočene Berislavu Pušiću te Slobodanu Praljku i Milivoju Petkoviću, dvojici generala koji su od 1992. do 1993. obnašali dužnost načelnika Glavnoga stožera Hrvatskoga vijeća obrane.

Kada se uspoređuje Arlovićeva knjiga s knjigom Cirila Ribičiča, znanstvena korektnost nalaže primjenu komparativne metode na temelju koje se može doći do kvalitativne i kvantitativne spoznaje o temi koja je predmet pisanja. Arlovićeva je knjiga tiskana na tzv. „B5“ formatu, sadrži 385 stranica teksta, 303 fusnote, 15 priloga, 62 bibliografske jedinice (znanstvene i stručne knjige), 68 zakonskih izvora (tuzemnih i inozemnih) i 8 ostalih vrela. Na drugoj strani, Ribičičeva je knjiga znatno manja, tiskana je na tzv. „A5“ formatu (džepno izdanje), sadrži 189 stranica teksta, 204 fusnote, nema klasificirane izvore podataka. Sadržajno promatrano, vrlo se lako može zaključiti da su određeni dijelovi sadržaja njegove knjige politički konotirani, na određenim mjestima izvodi konkluzije iz negativnih pravnih i političkih premisa. Drugim riječima, knjiga sadrži kontradiktorne zaključke Cirila Ribičiča iako su oni temeljeni na istim činjenicama i dokazima kojima je Arlović raspolagao, a olako donosi i zaključke pa i optužbe da je netko nešto odlučio ili poduzeo, a da za to nema pravno relevantne dokaze. Kada se promatra sadržaj Ribičičeve knjige, kao i kontekst njegova angažmana u Haagu, mora se imati u vidu da je tada glavna haška tužiteljica bila Carla del Ponte koja je bila nesklona hrvatskim generalima pravno neutemeljeno optuženima za ratni zločin pred Međunarodnim

sudom za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Međutim, kada kršenje međunarodnoga humanitarnog prava nije mogla odrediti *ad nomen*, Carla del Ponte pribjegavala je primjeni instituta zapovjedne odgovornosti. Očiti je takav primjer činjenično neutemeljena optužnica protiv hrvatskih generala Ante Gotovine, Mladena Markača i Ivana Čermaka. Ideničnu je praksu nastavio i njezin nasljednik Serge Brammetz koji je 11. lipnja 2008. u Drugoj izmijenjenoj optužnici, po načelu *copy & paste* (kopiraj i prilijepi) optužio navedenu šestorku bosanskohercegovačkih Hrvata. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju donio je 29. svibnja 2013. godine prvostupanjsku presudu protiv navedene šestorice bosanskohercegovačkih Hrvata zbog navodnoga sudjelovanja u „zajedničkome zločinačkom pothvatu“, kojemu je cilj bio stvoriti etnički čistu hrvatsku državu na bosanskohercegovačkome dijelu teritorija nekadašnje Banovine Hrvatske. Drugim riječima, oni su kao navedena trojica hrvatskih generala nepravomoćno osuđeni po zapovjednoj odgovornosti, pri čemu je navedeni institut međunarodnoga kaznenog prava prilično ekstenzivno tumačen u slučaju njihove „odgovornosti“. Kao što je poznato, institut zapovjedne odgovornosti počeo se koristiti u međunarodnome pravu nakon Prvoga svjetskog rata, prema kojemu su zapovjednici i

druge nadređene osobe odgovarale za počinjene zločine svojih podređenih vojnika i zapovjednika. Širu je primjenu ovaj institut doživio nakon Drugoga svjetskog rata, pri čemu je odgovornost s vojnih proširena i na civilne zapovjednike. Osobito je ovu praksu primijenio Međunarodni vojni sud za Daleki istok koji je po zapovjednoj odgovornosti, pored najeksponiranijega japanskog generala Tomoyukia Yamashita, osudio veći broj civila i nekolicinu ministara. Dodatni razvoj zapovjedne odgovornosti u međunarodnome kaznenom pravu susrećemo kod Međunarodnoga suda za kazneni progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije i Međunarodnoga kaznenog suda za Ruandu.

Subjektivne motive Ribičičeva pisanja razjasnit će povjesničari u bližoj ili daljoj budućnosti, kao što će valorizirati i ulogu njegova oca Mitje Ribičiča, poznatoga slovenskoga partijskog dužnosnika, protiv kojega je 2005. godine bila podnesena kaznena prijava po zapovjednoj odgovornosti zbog poslijeratnih smaknuća na temelju dokumentacije otkrivene u Arhivu Republike Slovenije o zatvorenicama iz poslijeratnih ljuubljskih zatvora OZNA-e.

Analizirajući okolnosti koje su pretrodile uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, autor je prema tadašnjoj, saveznoj i republičkoj, pozitivnoj

legislativi utvrdio postojanje normativne osnove koja je građanima jamčila pravo na samoobranu i zaštitu svojih temeljnih ljudskih prava i sloboda s jedne strane, a s druge strane pravo na obranu državnoga suvereniteta i teritorijalnoga integriteta SR BiH. S obzirom na to da se JNA izravno stavila u funkciju velikosrpske politike i nezakonito oduzela naoružanje Teritorijalne obrane BiH, identično kao i u Republici Hrvatskoj, bosanskohercegovački građani našli su se u stanju nužde i nužne obrane. Dakle, nisu imali oružja, njihova centralna vlast nije izvršavala temeljne ustavne obveze koje su se odnosile na provedbu obrane od agresije i *de iure* i *de facto* našli su se prepušteni sebi i svojim lokalnim vlastima. U tim okolnostima hrvatski nacionalni korpus u BiH prvi je pristupio samoorganiziranju obrane od izvjesne agresije srpskih paravojskih jedinica koje je izravno potpomagala JNA. Naime, prije toga JNA je planirala zauzeti vitalne strateške kote koje su trebale biti jedno od jamstava provedbi velikosrpskoga projekta na području BiH, a taj su plan vrlo vješto i hrabro onemogućili Hrvati iz općine Široki Brijeg i iz susjednih općina. Oni su 7. svibnja 1991. u Pologu kod Mostara blokirali cestu kamionima i na taj način zaustavili kolonu od sto tenkova koji su iz mostarske kasarne JNA upućeni da zauzmu vitalne strateške kote u zapadnoj Hercegovini i dijelovima južne

Hrvatske. Prvi izravni znaci velikosrpskoga karaktera JNA zabilježeni su 1. listopada 1991. Toga dana do temelja su uništena hrvatska sela Hrasno i Ravno u južnoj Hercegovini.

Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu osnovale su dvadeset i četiri općine iz potrebe za samoobranom njihovih građana, pretežito pripadnika hrvatskoga nacionalnog korpusa na dijelovima teritorija BiH na kojima je izvršena agresija. Kako ističe Arlović, njezina bi se potrebitost mogla braniti i s naslova prirode i namjere ostvarivanja prava nužde. Međutim, to nije potrebno jer za takvo postupanje građana i općina čiji su predstavnici osnovali Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu postoji *expressis verbis* ustavno utemeljenje u Ustavu Socijalističke Republike BiH.

Arlovićeva knjiga definitivno ruši mit o temi „tajnoga“ sastanka između prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana i srbijanskoga predsjednika Slobodana Miloševića, koji je održan 30. ožujka 1991. godine u Karađorđevu, na vojnome poljoprivrednom imanju i lovištu JNA, bivšoj rezidenciji Josipa Broza Tita. Premisa o ispravnosti tvrdnje da je sastanak bio tajni oboriva je karaktera jer je jugoslavenska državna tiskovna agencija TANJUG istoga dana objavila informaciju o sastanku, odmah nakon njegova završetka. Sastanak je postao jednim od najrazvikanijih političkih mitova u postjugoslavenskoj

povijesti, a tu tezu *in continuo* u medijski i politički prostor plasira određeni broj Tuđmanovih političkih protivnika, nositelji i simpatizeri velikosrpske ideje i bošnjački fundamentalisti. Naime, sveukupnost autorova istraživanja izložena u knjizi jasno i nedvosmisleno dokazuje da nema čvrstih znanstvenih, stručnih, zakonodavnopravnih (napose ustavnih) akata i na njima utemeljenih argumenata koji bi mogli potvrditi da je hrvatsko državno vodstvo na čelu s pokojnim predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom sudjelovalo ili imalo namjeru sudjelovati u podjeli BiH radi odcjepljenja dijela njezina teritorija na kojem žive Hrvati i njegova pripojenja Republici Hrvatskoj. Tuđmanovi politički oponenti namjerno zaboravljaju da je Milošević kao „polugu moći“ imao JNA koja je bila pod njegovom izravnom kontrolom preko armijskoga vrha koji je kadroviran prema njegovim zahtjevima. Nakon Titove smrti savezni sekretari (ministri) obrane kontinuirano su po nacionalnosti bili Srbi (admiral flote Branko Mamula, general armije Nikola Ljubičić i general armije Veljko Kadrijević). Tijekom njihovih mandata počela je srbizacija JNA, a u drugoj polovici 80-ih dolazi do postupnoga razoružavanja Teritorijalne obrane i prekranja vojnih oblasti. Prema podatcima *The Military Balance 1990 – 1991. – The International Institute for Strategic Studies*, JNA je početkom Domovinskoga rata bila jedna od

najbrojnijih i najbolje opremljenih vojnih armija u Europi. Primjerice, prema podatcima navedenoga renomiranoga londonskog Instituta, JNA je 1991. u svome arsenalu imala 449 zrakoplova, od toga 140 MIG-ova 21 i 16 MIG-ova 29 koji su u prosjeku bili stari osam godina. Prema tome, Milošević nije imao potrebe za dogovorom oko podjele BiH jer je Republika Hrvatska bila razoružana. Na drugoj strani, Tuđmanovi politički protivnici namjerno zaboravljaju načelo međunarodnoga prava *uti possidetis* na temelju kojega se u trenutku stjecanja neovisnosti unutrašnja razgraničenja između administrativnih jedinica priznaju kao međunarodne granice novih država. Arbitražna ili Badinterova komisija, koju je 7. rujna 1991. u Haagu ustanovila Europska zajednica u okviru Konferencije o miru u Jugoslaviji, potvrdila je primjenu načela *uti possidetis* i u slučaju raspada federalnih država. U svojem *Mišljenju broj 3. (o međunarodnim granicama novih država)* od 11. siječnja 1992. istaknula je da na temelju toga načela raspadom SFRJ, a u nedostatku drukčijega sporazuma između novih država sljednica SFRJ, republičke granice *ipso iure* i *ipso facto* postaju međunarodne granice zaštitene odredbama međunarodnoga prava. Naime, na temelju navedenoga načela Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina priznate su kao subjekti međunarodnoga prava.

U knjizi su navedene brojne činjenice koje dokazuju da oficijelna vlast Republike Hrvatske na čelu s dr. Franjom Tuđmanom tijekom Domovinskoga rata u Republici Hrvatskoj i nakon njegova okončanja nije radila na dezintegraciji Bosne i Hercegovine kao multietničke i multikonfesionalne države. Drugim riječima, *argumentum a contrario*, hrvatska oficijelna politika, unatoč brojnim ratnim poteškoćama, aktivno se i kontinuirano borila očuvati teritorijalni integritet BiH. Autor je ovu činjenicu potvrdio izvrsnom analizom svih dokumenata koje su potpisali predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman i predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, počevši od *Sporazuma o prijateljstvu i suradnji Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske* (potpisanoga 21. srpnja 1992. u Zagrebu) pa sve do *Općega okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ili Daytonskoga sporazuma* (potpisanoga 14. prosinca 1995. u Elizejskoj palači u Parizu). Zbog takve konzistentne politike hrvatskih oficijelnih vlasti Republika je Hrvatska krajem 1991. i tijekom 1992. godine priznata kao subjekt međunarodnoga prava, odnosno samostalna država. Dana 22. svibnja 1992. godine zajedno sa Slovenijom i BiH primljena je u Ujedinjene narode kao punopravna država članica.

Republika Hrvatska pružila je vojnu, medicinsku, humanitarnu pomoć

i druge vidove pomoći BiH, a jedini pravci dostave pomoći išli su preko hrvatskoga državnog teritorija. U sklopu programa pomoći BiH sve profile bosanskohercegovačkih stručnjaka educirali su hrvatski stručnjaci. Hrvatske su vlasti zbrinule oko pola milijuna izbjeglica s područja BiH, od toga broja 65 do 70 % bile su izbjeglice muslimanske vjeroispovijesti. Izbjeglički val iz BiH imao je izravne negativne refleksije na stanje hrvatskih javnih financija: prije uvođenja kune bilježena su znatna hiperinflatorna kretanja.

Analitičkim pristupom autor je neosporno dokazao da najviši državni vojni dužnosnici Republike Hrvatske na čelu s dr. Franjom Tuđmanom nisu sudjelovali u udruženome zločinačkom pothvatu u Republici Hrvatskoj i BiH, da „udruženi zločinački pothvati“ u Republici Hrvatskoj i BiH nisu međusobno povezani, a u njima izravno i neizravno nije sudjelovao HDZ kao vodeća politička stranka hrvatskoga naroda u objema državama. Oficijelno rukovodstvo Republike Hrvatske i predstavnici Hrvatske zajednice Herceg-Bosne nisu protjerivali Srbe i Bošnjake s područja svoje odgovornosti.

Prilikom analize državnopravnoga subjektiviteta Hrvatske zajednice Herceg-Bosne autor je bio svjestan činjenice da područje Hrvatske zajednice Herceg-Bosne nije *terra nullius*, već da pripada državnomu teritoriju suverene

i međunarodno priznate države Republike Bosne i Hercegovine. Zbog toga je analizu napravio prema odredbama *Konvencije o pravima i dužnostima država* ili *Konvencije iz Montevidea*. Da bi se moglo govoriti o državi, međunarodno pravo zahtijeva postojanje: stalnoga pučanstva, odnosno stanovništva određenoga državnog teritorija koje mora biti označeno državnom granicom, organizaciju vlasti (zakonodavne, sudbene i izvršne) te sposobnosti općenja s drugim državama. Prema tome, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna ni po klasičnim teorijskim modelima ni po suvremenim konstitucionalističkim teorijama nije udovoljavala bitnim kriterijima koje mora ispuniti društvena organizacija koju nazivamo državom. Ona nikada nije imala svoje pučanstvo, već je na njezinu području prebivalo i boravilo pučanstvo koje je imalo državljanstvo BiH i iznimno, uz njega, kao drugo, državljanstvo Republike Hrvatske, no nikada državljanstvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, niti ga je ona za njih ikada, bilo kakvom odlukom, zahtijevala odnosno pripisivala. Na temelju navedenih načela autor je dokazao da Hrvatska zajednica Herceg-Bosna nije bila država, odnosno subjekt međunarodnoga prava, organizirana je *ad hoc* na području svoje odgovornosti s ciljem obrane Hrvata i pripadnika drugih nacionalnosti od JNA i srpskih paravojnih postrojbi. Navedeni pravni

fakat potvrdilo je 6. kolovoza 1992. Predsjedništvo BiH koje je donijelo *Uredbu sa zakonskom osnovom o izmjeni i dopuni Uredbe sa zakonskom snagom o oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine*, prema kojoj je HVO dio Armije BiH. Prije toga, u tekstu *Sporazuma o prijateljstvu i suradnji između RH i BiH expressis verbis* navedeno je sljedeće: „Oružani dio Hrvatskog vijeća obrane sastavni je dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Hrvatsko vijeće obrane imat će svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Privremena civilna vlast nastala u ratnim uvjetima u okviru Hrvatskog vijeća obrane, uskladit će se s ustavnopravnim poretkom Republike Bosne i Hercegovine, o čemu će se odmah povesti razgovori u duhu načela iz točke 1. ovoga Sporazuma“. Na tragu toga, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna nikada nije imala zakonodavno tijelo, primjenjivala je tadašnju pozitivnu legislativu BiH, a u strukturama lokalne vlasti imala je znatan broj Bošnjaka koji su obnašali odgovorne dužnosti.

Sveobuhvatnom normativnom analizom autor je vrlo vješto i sadržajno dokazao da Hrvatska zajednica Herceg-Bosna ne ispunjava niti je imala namjeru ispunjavati esencijalne uvjete prema kojima bi se njezina organizacijska struktura mogla nazvati državom. Na temelju provedenoga istraživanja autor

je nedvojbeno dokazao da je Hrvatska zajednica Herceg-Bosna nastala kao zajednica općina, u kojoj su se isključivo koordinirali odnosi i aktivnosti s ciljem pružanja otpora agresoru. Slijedom toga, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna nikada nije donijela niti jedan pravni ili drugi akt iz kojeg bi proizlazilo da negira oficijelnu vlast Republike Bosne i Hercegovine, prihvaća neku drugu vlast npr. Republike Hrvatske niti je donijela pravne akte kojima je negirala poštivanje i primjenu ustavnopravnoga poretka BiH na području svoga djelovanja. Ona, također, nije donijela nikakve pravne akte kojima bi uspostavila svoju suverenost, samostalnost i odvojenost od BiH. Međutim, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna donosila je i provodila pravne akte iz kojih nesporno slijedi sljedeće: da prihvaća BiH kao svoju državu, ali ne želi unitarnu, već hoće decentraliziranu državu organiziranu u mogućem dogovorenom i prihvatljivome federalnom (kantonalnom) ili konfederalnom obliku za sva tri konstitutivna naroda i sve druge građane; ona je donijela i provodila akte na temelju kojih je *de iure* i *de facto* određena granica između BiH i Republike Hrvatske. Najzorniji primjer za potvrdu izloženoga stajališta je donošenje fiskalnih (carinskih) propisa, uspostavljanje carinskih prijelaza prema Republici Hrvatskoj, provedba fiskalne (carinske) politike. U tome vremenu granica prema RH bila je jedina gdje je

BiH uspostavila fiskalni suverenitet prema susjednim državama.

Osobito je zanimljiva autorova analiza pružene vojne pomoći Republike Hrvatske Armiji BiH, gdje Arlović *argumentum ad iudicium* analizira službene podatke Personalne uprave Ministarstva obrane Republike Hrvatske i one koje je u svojoj knjizi *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991 – 1995.* naveo prof. dr. Miroslav Tuđman. Prema analiziranim podacima, u Hrvatskoj je vojsci 1992. bilo 928 Muslimana, od kojih je znatan dio prešao u Armiju BiH. Naime, hrvatska je vlast omogućila ustrojavanje i obuku postrojbi Teritorijalne obrane BiH na svome teritoriju te je 27. lipnja 1992. u Klani kod Rijeke ustrojena 7. krajiška brigada, a 30. svibnja 1992. na Zagrebačkome velesajmu ustrojen je 1. krajiški bataljun koji je upravo odatle otišao u Travnik. Krajem 1992. Armija BiH zatražila je od Ministarstva obrane RH pomoć oko mobilizacije vojnih obveznika BiH koji se nalaze na području Republike Hrvatske. Istovremeno je Alija Izetbegović tražio dodatnu obuku dvadeset i dva pilota MIG-ova i helikoptera za potrebe Teritorijalne obrane BiH. Tijekom sukoba postrojbi HVO-a i Armije BiH oko petnaest tisuća ranjenih Muslimana (Bošnjaka) kontinuirano je liječeno u hrvatskim bolnicama. Primjerice, tijekom 1992. i 1993. u splitskoj Kliničkoj

bolnici „Firule“ hospitalizirano je 3.991 osoba muslimanske vjeroispovijesti.

Pored Arlovića, velik broj autora, naročito povjesničara i pravnih stručnjaka, obrađivao je povijesne i pravne aspekte koji su se odnosili na Domovinski rat na području BiH. Među povijesnim knjigama svakako treba istaknuti sljedeća djela i autore: *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991 – 1995.*, izdavač Slovo M, Zagreb, 2006., autor prof. dr. Miroslav Tuđman; *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini 1990 – 1995.*, izdavač Verbum, Split, 2009., autor prof. dr. sc. Josip Jurčević; *Uzroci rata – Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, izdavač Despot Infinitus d. o. o., Zagreb, 2013., autor prof. dr. sc. Ivica (Ivo) Lučić. Od pravnih djela svakako treba istaknuti knjigu *Teorija zajedničkog zločinačkog pothvata i međunarodno kazneno pravo – izazovi i kontroverze*, izdavač Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2011., autori: prof. dr. sc. Igor Bojanić, prof. dr. sc. Davor Derenčinović, prof. dr. sc. Davor Krapac i prof. dr. sc. Maja Seršić. Vrlo je teško nabrojati sva djela i autore, međutim, među autorima svakako

treba istaknuti dva pravna stručnjaka - prof. dr. sc. Mirjan Damaška i prof. dr. sc. Vladimir Đuro Degan koji su uvelike doprinijeli rasvjetljivanju određenih pravnih tema iz Domovinskoga rata.

In conclusio, pravne i povijesne činjenice u ovoj knjizi temeljene su na egzaktnim dokazima, pri čemu je analitička raščlamba prikazana na razumljiv način. Čitalačka publika ove knjige biti će heterogena karaktera, različita stupnja obrazovanja, različitih političkih preferencija, ali jedinstvena u želji da sazna ispravan činjenični kontekst nastanka, egzistiranja i prestanka Hrvatske zajednice Herceg-Bosne. Ocjenjujući sadržaj Arlovićeve knjige s točke razumijevanja onih političkih procesa koje društvene i humanističke znanosti nazivaju *hrvatsko nacionalno pitanje* ili *proces hrvatske nacionalne integracije*, sa sigurnošću mogu ustvrditi da će obrađeni sadržaj biti prvorazredno vrelo koje će poslužiti brojnim istraživačima kao katalog znanja moderne i suvremene hrvatske povijesti s kraja dvadesetoga stoljeća.

Miljenko Brekalo
miljenko.brekalo@pilar.hr